

# ПРАВОСЛАВНА ПСИХОТЕРАПИЈА

[www.pravoslovo.net](http://www.pravoslovo.net)

Развијајући тему православне психотерапије, у овом поглављу морамо, као прво, размотрити шта је душа и како се исцељује, као друго, каква је природа међусобне повезаности образа (лика), душе, ума, срца и разума и као треће, како се могу исцелити ум, срце и разум (помисли). Мислим да су то најважнија и суштинска питања за знање о унутрашњем очишћењу и исцелењу душе, као и за достизање овог освештаног дела.

## ДУША (ПСИХА)

### Шта је душа

Реч "душа" је једна од најсложенијих у Библији и хришћанској књижевности". "Душа има многа значења и у Светом Писму и у светоотачким списима" (Х. Јанарас, Основе вере, стр. 87 - на грчком). Како запажа професор Х. Јанарас, "преводиоци Септуагинте (Превод Седамдесеторице, антички превод Старог завета на грчки) су употребили грчку реч "душа" (грч. "психи") да би превели јеврејску реч "нефеш", термин са много значења. Иако се све што поседује живот, свака животиња, назива душом, уобичајено је да се у Светом Писму она односи на човека. Она означава начин на који се у човеку пројављује живот и не односи се само на један сегмент човекове егзистенције тј. духовни, као супротност вештастvenом, него означава васцелог човека као јединствену живу ипостас. Душа није оно што једноставно обитава у телу него оно што се изражава телом и које, опет само по себи, као плот или срце одговара нашем егу, начину на који остварујемо живот. Душа је човек, она је неко"... (исто, стр. 88) "Душа није узрок живота него је превасходно његов носилац".

Душа је живот који постоји у свакој творевини, као и у биљкама или животињама, али је душа и живот који постоји у човеку, а такође и сваки човек који поседује живот. Душа је, исто тако, и живот који се изражава унутар духовних елемената у нашој егзистенцији, и управо она и јесте тај духовни елемент наше егзистенције. Будући да термин "душа" има много значења, постоје и многа места на којима ствари нису јасне.

Покушаћемо да се, у ономе што следи, осврнемо на нека значења речи "душа" у текстовима Новог Завета и светих отаца Цркве.

Господ и апостоли употребљавају ову реч да би означили живот. Анђео Господњи је рекао Јосифу, зарученом са Пресветом Богородицом: Устани, узми дете и матер његову и иди у земљу Израилеву; јер су помрли они који су тражили душу детета (Мт.2;20). Описујући самога себе, Господ каже: Ја сам пастир добри. Пастир добри живот свој полаже за овце (Јн.10;11). Исто тако и апостол Павле, пишући о Прискили и Акили, каже: За мој живот своје вратове положише (Рим.16;4). У ова три случаја термин "душа" је употребљен у значењу "живот".

Реч "душа" се, како смо рекли, на другим местима користи да би означила духовни елемент наше егзистенције. Навешћемо неколико цитата из Светог Писма да бисмо потврдили то становиште. Господ каже својим ученицима: Не бојте се оних који убијају тело, а душу не могу убити; него се бојте више онога који и душу и тело може погубити у паклу (Мт.10;28). Људи не могу убити душу али ђаво може то да учини, што значи да је душа, уколико је лишена Светог Духа, мртва. Ђаво је мртав

дух јер није причастан Богу и ту смрт он преноси и у оне који му се придруже. Он је живо суштаство, али он не постоји у односу на Бога. У параболи о неразумном богаташу Господ каже: Безумниче, ове ноћи тражиће душу твоју од тебе, а оно што си припремио чије ће бити? (Лк.12;20).

Разлика између душе као духовног елемента у егзистенцији човека (смртног по природи, али бесмртног по благодати) и живота појављује се у још једном Христовом учењу: Ко хоће живот свој (тј. своју душу) да сачува, изгубиће га; а ако ко изгуби живот свој мене ради, наћи ће га (Мт.16;25). У једном случају, Господ користи реч "душа" (у српском преводу: "живот") да означи духовни елемент наше егзистенције, док у другом случају реч "душа" означава живот. У посланици Солуњанима, апостол Павле се моли: Сам Бог мира да вас посвети потпуно, и васиели дух ваш и душа и тело да се сачува без порока за долазак Господа нашега Исуса Христа (1.Сол.5;23). Овде није реч о такозваној човековој тројакој структури, јер је термин "дух" употребљен да означи благодат Божију или харизму (у смислу који ова реч има код ап. Павла, тј. у смислу благодатног дара Божијег, в. Рим.5 или 1.Кор.12, прим. прев) коју прима душа. Оно што овде желимо да истакнемо јесте постојање разлике између душе и тела. Свети Јован Еванђелиста пише у свом Откровењу: Видех под жртвеником душе закланих за реч Божију и за сведочанство Јагњетово које имаху (Откр.6;9). Заклано је тело, али је душа блиска Богу и беседи са Њим, као што Еванђелиста каже у наставку.

Реч "душа" се употребљава и да би означила васцелог човека. Апостол Павле саветује: Свака душа да се покорава властима које владају... (Рим.13;1). Верујем да ова кратка анализа показује да реч "душа" има много значења у Светом Писму. Ова реч се користи да би означила васцелог човека и духовни елемент човекове егзистенције, исто као и живот који постоји у човеку, биљкама, животињама и свим тварима причасним животворној енергији Божијој. Свети Григорије Палама, говорећи о нествореној светлости која ће се, "кроз обитавање Божије", пројавити у богоносној души, каже да је то Божија енергија (дејство), а не Божија суштина и као што се суштина назива светлошћу, тако се и енергија назива светлошћу. Исто се може рећи и за душу. И духовни и биолошки живот називају се душом, али ми смо сасвим свесни да се духовни и биолошки живот разликују: "Као што се од душе рађа живот у оживотвореном телу и ми тај живот називамо душом знајући да је душа, која је у нама и даје живот телу, нешто друго у односу на живот тела, тако се и у богоносној души рађа светлост од Бога који се у њој настанио" (св. Григорије Палама, Тријаде, 1,3, 23). Навели смо овај одломак како бисмо показали да су Свети оци дубоко свесни да се реч "душа" односи како на духовни елемент наше егзистенције тако и на сам живот, и да постоји велика разлика између та два значења. То ћемо много боље видети касније, када будемо зматрали разлику између душе човека и (душе) животиње.

Покушавајући да душу одредимо као духовни елемент наше егзистенције, обраћамо се св. Јовану Дамаскину који каже: "Душа је живо суштаство, проста је, бестелесна, по сопственој природи невидљива за телесне очи, разумна и умна (мислена), безоблична, користи тело као оруђе и даје му живот, узрастање, осећање и рађање; самовласна је (тј. слободна), обдарена вољом и делањем (енергијом), променљива јер је, будући створена, склона промени и све је то примила од благодати Створитеља, од које је примила и своје постојање и своју природу, (такву) каква јесте" ("Тачно излагање православне вере", Солун 1976, стр. 152 - на грчком).

"Душа је проста и добра, јер ју је таквом створио Господар" (Исихије Презвитер, Добротољубље, 1. том, стр. 148 - на грчком).

Пре светог Јована Дамаскина, готово истоветно одређење душе дао је св. Григорије из Нисе, који је први рекао: " Душа је створено суштаство, суштаство живо и умно (мислено, духовно) које од себе до органског и осећајног тела преноси животворну силу и моћ схватања чулних предмета, све док се не разложи природа способна за то" ("О души и васкрсењу", Р.С. 46,29).

Свети Григорије Палама, тумачећи речи св. апостола Павла: први човек Адам постаде душа жива (1.Кор.15;45), каже да "душа жива" значи "вечно жива, бесмртна", другачије речено - разумна, јер је бесмртно уједно и разумно, а осим тога и божански облагодатељно. Таква је уистину душа жива".

Каже се да је душа бесмртна. Сасвим смо свесни да идеја бесмртности душе није хришћанског порекла и да су је хришћани прихватили условно и уз извесне нужне претпоставке. Професор Ј. Зизјулас пише: "Идеја бесмртности душе, иако није хришћанског порекла, прешла је у хришћанско предање, продревши чак и у нашу химнографију. Нико то не може порећи а да се не нађе изван атмосфере самог црквеног култа... Црква није прихватила ову платоновску идеју без предуслова и претпоставки. Те претпоставке, између осталог, укључују три основне чињенице. Прва је да душа није вечна него створена. Друга је да душа ни на који начин не треба да буде изједначена са човеком (човекова душа није и сам човек. Душа је једно, а човек, као психосоматско биће, нешто друго). Трећа и најважнија јесте да човекова бесмртност није заснована на бесмртности душе него на Васкрсењу Христовом и будућем васкрсењу тела".

Претходно смо истакли да је човекова душа бесмртна по благодати а не по природи, а морамо нагласити и то да у православном светоотачком предању човекова бесмртност не значи загробни живот душе него превазилажење смрти благодаћу Христовом. Оно што човека чини бесмртним јесте живот у Христу и без живота у Христу човек умире, будући да је благодат оно што души даје живот.

Након што смо представили неколицину елемената који чине дефиницију душе, у наставку се морамо осврнути на тему стварања душе. Душа је створена, будући да ју је саздао Бог. Наш основни извор је откровење дато Мојсеју: А створи Господ Бог човека од праха земаљскога, и дуну му у нос (у грчком тексту: у лице) дух животни, и поста човек душа жива (Пост.2;7). Овај одломак описује стварање човекове душе. Тумачећи га, св. Јован Златоусти каже да је од суштинског значаја да обратимо пажњу на оно што је речено очима вере и да су те ствари изговорене "уз много снисхођења и услед наше слабости". Речи "Створи Господ Бог човека и дуну му у лице" недостојне су Бога, али Свето Писмо то објашњава на такав начин ради нас и ради наше слабости, снисходећи ка нама, тако да бисмо ми, будући достојени тог снисхођења, били у стању да се узнесемо на ту висину" (Р.0.53. том, 102 -105). Начин на који је Бог створио човеково тело и учинио га живом душом, како је то описано у Светом Писму, представља Божије снисхођење и оно је описано на тај начин услед наше слабости.

Свети Јован Дамаскин пише да је све, што се о Богу каже у антропоморфизмима "речено на симболичан начин" и да има виши смисао, јер је "божанство просто и безоблично". Будући да Писмо каже да је Бог дунуо у лице човеково, морамо се осврнути на тумачење св. Јована Дамаскина у вези са "устима Божијим": "Схватимо Његова уста и говор као изражавање Његове воље, слично нашем сопственом изражавању најскривенијих мисли помоћу уста и говора" ("Тачно излагање православне вере", стр. 74). Свакако да су уста и дах две различите ствари, али ја то помињем као индикативно, будући да постоји одређени однос и веза.

Уопштено говорећи, све што се о Богу износи антропоморфизмима, независно од онога што је речено о обитавању Логоса у телу, садржи, како каже св. Јован Дамаскин, "неко скривено значење и оно нас учи стварима које превазилазе нашу природу" (исто, стр. 76).

Душа је, дакле, као и тело, творевина Божија (св. Исихије Презвитер, Добротољубље, 1. том, стр. 171)

Свети Јован Златоусти тумачи тај дах Божији и каже: "Није само безумно, него је и неумесно рећи да је оно што је удахнуто у Адама била душа или да је душа пренета у тело из суштине Божије. Када би то било истинито, онда душа не би била мудра на једном месту а будаласта и неразумна на другом, нити би на једном месту била праведна, а на другом неправедна". "Суштина Божија није ни дељива ни променљива него је непроменљива". Божански дах је био енергија (дејство) Божије. Као што је Христос рекао: "Примите Светог Духа", исто тако је, људски речено, дах Божији и поклоњења достојни Свети Дух". Према овом светитељу, душа није један делић Бога него енергија (дејство) Духа Светога који је створио и саздао душу а да при том није и сам постао душа. "Тај Дух је претходио, он није постао душа него је створио душу; он се није претворио у душу него је душу саздао; Творац је дакле Дух Свети, учествујући у стварању тела и у стварању душе, јер су Отац и Син и Свети Дух божанском силом саздали творевину" (Празнични Минеј, стр. 73 - на грчком).

Друга важна чињеница коју наглашавају Свети оци јесте да нема постојања тела без душе нити постојања душе без тела. У тренутку када је створио тело, Бог је створио и душу. Свети Атанасије Синаит пише: "Нити је тело постојало пре душе, нити душа пре тела" (Р.0.89,724) док св. Јован Дамаскин истиче становиште супротно Оригеновом: "Заједно су створени и душа и тело, а не једно пре, а друго касније" ("Тачно излагање...", стр.150). Тело и душа створени су, дакле, истовремено.

Душа није постојала пре стварања тела, него је створена истовремено са њим. "Душа није постојала пре тела, нити је настала после њега; заједно са њим створена је и она" (св. Јован Лествичник, 2. примедба уз 26. поуку у грчком издању Лествице). Човек је саздан по образу (икони, лику) Божијем. Тај образ се свакако не односи на тело него углавном и превасходно на душу. Образ је у човеку снажнији него у анђелима јер човекова душа, како ћемо видети, оживотворава тело са којим је везана. Могли бисмо уопштено рећи да је душа образ Божији. Како је Бог Тројичан - Ум (Нус), Слово (Реч, Логос) и Дух, исто тако и човекова душа има три силе: ум (нус), реч/разум (логос) и дух (св. Григорије Палама, Добротољубље, 4. том, 145-146). У читавој природи постоје "иконични обрасци" Пресвете Тројице" (јером. Амфилохије Радовић, Тајна Пресвете Тројице по св. Григорију Палами, Солун 1973, стр. 38 - на грчком), али се то углавном пројављује у човеку. Образ је у човеку снажнији него у анђелима. Свети Григорије Палама, говорећи о Христовом крштењу у реци Јордан и објашњавајући зашто "тајинство сазданог и пресазданог човека разоткрива тајинство Пресвете Тројице", пише да се то не дешава само зато што је једино човек посвећеник и земаљски служитељ (поклоник) Пресвете Тројице, него и зато што је он једини (саздан) по Њеном образу. Чувствене и бесловесне (неразумне) животиње поседују само животворни дух а он не може постојати сам по себи; оне немају ни ум ни разум. Анђели и арханђели имају и ум и реч, јер су и умни и разумни, али немају животворни дух с обзиром да немају тело које би тај дух оживотворавао. Будући дакле да човек поседује ум, реч и животворни дух који даје живот телу са којим је свезан, једино је он образ триипостасне природе" (св. Григорије Палама, 60. беседа, Е.П.Е, 512).

Исто ово учење св. Григорије Палама развија и у природним и богословским поглављима. "Као што је Тројични Бог Ум, Логос (Слово, Реч) и Дух, такав је и човек". Дух који оживотворава тело је "човекова духовна (ноетичка) љубав" и исходи из ума и речи, постоји у уму и речи, и у себи поседује ум и реч" (Добротољубље, 4. том, стр. 147). Иако духовна и разумна анђелска природа поседује ум, реч и дух, тај дух у њима није животворан (исто, стр. 146). Као што смо претходно већ указали, "образ" превасходно подразумева душу, али будући да се тело оживотворава духом, образ је, дакле, снажнији у човеку него у анђелима.

Свети Григорије разматра разлику која постоји између образа у чреву и образа у анђелима и са друге тачке гледишта. Познато је његово учење да у Богу постоје суштина и енергија (дејство), које се сједињују раздељујући се и раздељују сједињујући се. То је тајинство нераздељиве раздељености суштине и енергије. Човек је непричастан Божијој суштини, али је причастан Божијим енергијама. Будући да је човек саздан по образу Божијем, ово учење о суштини и енергији се примењује и на душу. Душа се дакле нераздељиво раздељује на суштину и енергију.

Упоређујући душу човека са душом животиње, свети Григорије каже да "животиње поседују душу као енергију, а не као суштину. Душа сваке бесловесне животиње јесте живот за тело које оживотворава, животиње не поседују суштину него енергију, будући да зависе од нечега другог и да не постоје саме по себи". Будући да душа животиње поседује само енергију, она умире заједно са телом. Напротив, човекова душа не поседује само енергију, него и суштину:" Душа не поседује живот само као енергију него и као суштину, јер живи сама по себи". Из тог разлога, када пропада тело, душа не пропада заједно са њим. Она остаје бесмртна. Разумна и умна, душа је сложена, али како постоји у односу на друго, она се не усложњава" (св. Григорије Палама, Добротољубље, 4. том, стр.143 - 144).

Свети Максим Исповедник у свом учењу износи да душа поседује три силе: "Од душевних сила, једна је која храни и узраста (тело), друга - која изазива маштања и нагоне (афекте), а трећа - разумна и мисаона (умна, ноетичка). Биљке (растиње) заједничаре само у првој, у другој заједно са овом (првом) - неразумне (бесловесне) животиње, а у трећој заједно са прве две - људи" (400 глава о љубави, стр. 90). То показује велико човеково достојанство у односу на бесловесне звери. Оно што је претходно речено јасно показује и на који се начин анђели разликују од људи. Због тога се Христос и оваплотио, примивши човечије тело а не анђелско обличје, поставши Богочовек а не Богоанђео.

Претходно излагање омогућује нам да схватимо подељеност душе. Немамо намеру да проширујемо ову тему, али ћемо представити оно што је неопходно и има суштински значај за општу тему ове студије.

Свети Јован Дамаскин каже да је душа умна и разумна. "Бог је умну и разумну душу човеку дао Својим сопственим дахом" ("Тачно излагање...", стр. 150 и 152). Једно од најважнијих учења Светих отаца јесте да су ум и разум две паралелне енергије душе. Свети Григорије Палама, позивајући се на чињеницу да је душа образ Божији и пишући да је Пресвета Тројица Ум, Логос (Слово) и Дух, каже да је душа, коју је Бог створио по свом образу, "умна, словесна и духовна". Због тога јој користи да чува своје устројство и да се у потпуности посвети Богу, да мотри једино на Бога и да се украшава непрестаним сећањем и созерцањем, као и најтоплијом и најватренијом љубављу према Њему" (Добротољубље, 4. том, стр. 147).

Душа бива развејана греховима и страстима и баш због тога мора бити уједињена и принета Богу. Уједињење се извршава на много начина, али превасходно

спровођењем речи Христових у дело. Теолипт, митрополит Филадельфије, посебно наглашава вредност молитве: "Чиста молитва, након што у себи сједини ум, реч (тј. логос) и дух, речју призива Име (Божије), созерцава Бога (Којег призива) нерасејаним умом, а духом пројављује умилење, смиреноумље и љубав, са страхом мотрећи на безначалну Тројицу, Оца, Сина и Светога Духа, Једнога Бога" (Добротољубље, 4. том, стр. 10). Речју (грч. "τόν λόγο") се непрестано опомињемо имена Христовог, нерасејаним умом созерцавамо Бога, а дух нам бива обузет умилењем, смиреноумљем и љубављу.

Три силе душе се на овај начин обједињују и приносе Пресветој Тројици. Тако долази до исцелења душе, а касније ћемо се тиме опширније бавити. Расипање душевних сила је болест, док њихово обједињавање значи здравље душе.

Никита Ститат дели душу на три дела, иако углавном говори о два, односно о разумном и страстеном делу душе. Разумни део је невидљив и невезан за чула, "као да истовремено постоји и унутар и изван њих". Мислим да светитељ овде говори о уму (нусу). Касније ћемо направити разлику између разума и ума; сада треба да нагласимо да је ум повезан са Богом и да прима енергије Божије. Бог се открива уму, док је разум, као енергија, оно што уобличује и изражава искуства ума. Страствени део душе се дели на осећања (чувства) и страсти и назива се тако због своје потчињености страстима (Добротољубље, 3. том, стр. 328).

Свети Григорије Синаит, анализирајући силе душе и прецизно описујући шта заправо има превласт у свакој од тих сила, каже да нечисте помисли (λογισμοί) делају у разумном, зверске страсти у вољном, сећања на животињске жеље у жељном, маштања у умном, а појмови у разборитом делу душе (Добротољубље, 4. том, стр. 39).

Исти светитељ каже: "Својим животворним дахом, Бог је душу створио као разумну и умну, а не као животињски раздражљиву и пожудну (исто, стр. 43). Када је створена, душа није познавала ни неразумни гнев ни безумну пожуду" (исто, стр. 42). И једно и друго је уследило као последица греха.

Нећемо даље развијати тему о подељености душе јер се материјал везан за њу налази у четвртном поглављу, у којем се говори о страстима; али, како се у овом одељку посебно бавимо темом душе, требало је нешто рећи и о њеној подељености. Постоји, дакле, одређени однос и веза између душе и тела. Какав је, међутим, тај однос и у којој мери постоји?! То је питање којим ћемо се бавити на овом месту.

Човека сачињавају тело и душа. Ниједан од ових елемената не чини човека сам по себи. Свети Јустин Философ и Мученик каже да душа сама по себи није човек, али се назива "човековом душом". Исто тако се ни тело не назива човеком него "човековим телом". "Иако ни једно ни друго није човек, спој једног и другог назива се човеком. Бог је човека призвао у живот и васкрсење, али није призвао један његов део него целину, а то је душа и тело" (О васкрсењу, Атина 1977, стр. 70).

Душа је, како смо нагласили, створена када и тело. Исто тако је и "заметак (ембрион) обдарен душом у моменту зачећа". Душа се дакле ствара у тренутку зачећа и она у том часу дејствује исто онолико колико и тело. Како се тело развија, тако и душа испољава своје енергије (дејства)" (Св. Јован Синајски, Лествица, 2. примедба уз 26. поуку у грчком издању).

Постоји јасна разлика између душе и тела, будући да "душа није тело него је бестелесна" (св. Григорије Богослов, Р.0,10,1141). Осим тога, "немогуће је да душа и тело постоје и буду називани телом или душом невезано и независно једно од другог, јер је та веза нераскидива" (св. Максим Исповедник, Философске и богословске

студије, 1. том, Атина 1978, стр. 222 - на грчком).

Древни философи су веровали да се душа налази на једном одређеном месту у телу, да је тело тамница душе и да се душа спасава ослобађањем од тела. Свети оци уче да се душа налази свуда у телу. Свети Григорије Палама каже да се анђели и душе, будући бестелесни, "не налазе на једном (одређеном) месту, али се исто тако не може рећи ни да се налазе свуда". Душа се, све док подржава тело са којим је створена, налази свуда у телу, не као одређено место нити као она која се садржи, него као она што подржава, садржи и даје живот, будући да је она образ Божији (Добротољубље, 4. том, стр. 156).

Исти светитељ, увиђајући да "постоје људи (наклоњени јелинизму) који душу смештају у мозак, као на неку акрополу, док је други (наклоњени јудаизму) смештају у само средиште срца, које је, као најверодостојнији покретач, очишћено од душевног духа" (тј. од необлагодаћене душевности), каже да ми сами "поузвано знамо да се разумни део душе (το λογιστικόν) налази у срцу, али не као у сасуду јер је бестелесна, нити пак изван срца јер је са њим сједињена" Човеково срце је, по речима св. Григорија "најважнији орган и престо благодати". Ту се налази ум и све помисли душе. Светитељ тврди да смо ово учење примили "од оног истог" Христа, који је и створио човека и подсећа на Христову изреку: Не погани човека што улази у уста него што излази из уста оно погани човека (Мт.15;11), као и да из срца излазе зле помисли (Мт.15;19). Он у наставку додаје речи св. Макарија: "Срце управља читавим човековим организмом, и када благодат обузме сва прострaнства срца, она овлада свим помислима и телесним удовима, јер се овде налазе и ум и све помисли душе". Због тога је, према овом светитељу, основни циљ исцељивања повратак ума расејаног чулима назад у срце", а оно је "обитавалиште помисли" и "најважнији разумни телесни орган" (св. Григорије Палама) (Тријаде, 1, 2, 3).

Вратићемо се на ову тему, а оно што бисмо превасходно желели да истакнемо јесте да, сагласно учењу Светих отаца, душа користи срце као своје оруђе и да управља телом. Душа је сједињена са телом и оно јој није страно. Немесије Емески учи даје "душа бестелесна, и не може се ограничити на једно место јер се сва свуда распростире, као што се и светлост распростире и на свако место где допиру њени зраци, и на свој сопствени извор, при чему није само део целине коју обасјава, а што би био случај када не би била свудаприсутна у њој". Осим тога, душа је уједињена са телом, а ипак остаје у потпуности несливена са њим. ("О човековој природи", Р. 0.40, 597 и 600).

Душа покреће и усмерава читаво тело и све телесне удове. Православна црква учи да Бог Својом нествореном енергијом лично управља читавим светом, без створених посредника. "Као што Бог покреће природу, на исти начин и душа покреће и активира сваки део тела, сагласно његовом сопственом дејству" (Григорије Синаит, Добротољубље, 4. том, стр. 42). Према томе, "као што је управљање светом дело Божије, тако је и задатак душе да руководи телом" (Таласије, Добротољубље, 2. том, стр. 207).

Свети Григорије Палама, који се у великој мери бавио темом односа између душе и тела, каже да се оно, што се дешава кроз Бога, дешава и кроз душу. Унутар себе, душа у поједностављеном облику садржи "све "промислитељске силе тела" (силе које по промислу делују у телу). Чак и када су неки од телесних удова повређени, ако су очи извађене или ако су уши оглувеле, душа ништа мање не поседује промислитељске силе тела. "Душа се не своди само на промислитељске силе, али душа поседује промислитељске силе. Упркос постојању промислитељских сила у

њој, душа је "једна, једноставна и несложена, а не састављена или сложена" (Тријаде, 3, 2,22).

Врло је карактеристично да у овом одломку св. Григорије Палама повезује оно, што се дешава са душом у односу на тело, са оним што Бог чини у односу на васцелу творевину. Бог управља светом својим промислитељским силама. Бог је те промислитељске силе поседовао и пре стварања света. "Поседујујући многе моћи и будући свемоћан (πολυδύναμος και παντοδύναμος), Бог због тих сила које у њему постоје не бива лишен јединствености и једноставности (ένιαιον και απλόυν)" (исто). То јасно показује да је душа образ Божији. Оно што се дешава у Богу дешава се, сагласно томе, и у човековој души.

Свети Григорије из Нисе каже да је душа невештаствена и бестелесна, да се "креће и дела сагласно себи својственој природи и испољава своја сопствена кретања кроз телесне органе" ("О души и васкрсењу", Р.С. 46, 29). Светитељ сажето казује да не подржава тело душу, него да душа подржава тело. Она се не налази унутар тела као у некој посуди или меху и пре би се могло рећи да се тело налази унутар душе. Душа се распростире по читавом телу и не постоји ниједан део који је њоме озарен а да она у вему није у целини присутна" (Р.О. 45, 217).

У вези са узајамним односом душе и тела, општи је закључак да се душа налази у читавом телу, да не постоји део људског тела у којем душа није присутна, да је срце најважније обитавалиште разумног дела душе и њено средиште, али не као нека посуда него као орган који руководи читавим телом, а такође и да је душа, иако несливена са телом, ипак са њим повезана на најприснији начин.

Све ове ствари су речене зато што су врло тесно повезане са темом коју развијамо у овој студији, јер не можемо схватити пад и болест душе ако не знамо шта је душа и на који је начин повезана са телом.

**митрополит Јеротеј Влахос,  
Православна психотерапија  
(светоотачка наука)**